

ÖZEL MÜLKİYET: DOĞANIN VE İNSANLIĞIN YOK EDİLİŞİ

Onur HAMZAOĞLU*

Öz: Bu çalışmada, doğa için mücadele özel mülkiyet, doğa ve insan üçgeninde ele alınmıştır. Günümüzde doğa için mücadelenin, özünde, "antikapitalist bir mücadele", Türkiye ve benzer bağımlı kapitalist ülkelerde doğa için mücadelenin ise "hem antikapitalist hem de antiemperyalist bir mücadele" olduğu gerekçeleriyle ortaya konmuştur. Ayrıca, doğanın ekonomi politiği kapsamında, 1990'lı yıllardan itibaren dünya genelinde yaşanmakta olan dönemin, "yeni ve ucuz değişmez sermaye arayışı dönemi" olarak adlandırılmasının gerekçesi, emperyalist ve bağımlı kapitalist ülkeler arasındaki ilişkiler sayısal verilerle dayandırılarak paylaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: özel mülkiyet, doğa, mücadele, kapitalizm, emperyalizm

Private Property: Destruction of the Nature and the Humanity

Abstract: In this study, the struggle for nature was addressed within the triangle of private property, nature and human being. Along with its reasons, it was revealed that the struggle for nature is, in essence, "an anti-capitalist struggle" and in Turkey and similar dependent capitalist countries it is "both anti-capitalist and anti-imperialist struggle" today. Besides, within the scope of the political economy of nature, the reason why the new period beginning from 1990s around the World has been named "the period of looking for new and cheap fixed capital" and the relationship between the imperialist and dependent capitalist countries, including relevant data, were explained.

Key words: private property, nature, struggle, capitalism, imperialism

Emeğin insanın ürünü olarak ilk ortaya çıktığı dönemlerde insan, emeği ile doğayı mülkü yapmış, mülkiyet, doğayı insanlaştıranın aracı olmuştur. Buna karşın, mülkiyetin özel mülkiyete dönüşmesi ve zaman içinde de tek mülkiyet biçimi halini almasıyla insan-mülkiyet ilişkisi tamamen tersine dönüşmüştür. Çünkü özel mülkiyet, mülkü kadar bilinç ve yetenek oluşturabilen insanı koşullamış, özel mülkiyete sahip olanlarla olmayanlar arasında, özünde bir karşıtlık açığa çıkmıştır (Hamzaoglu, 2016a). Söz konusu mülkiyet ilişkisi bir yandan sınıflı toplum biçimlerinin ortaya çıkışını koşullarken, diğer yandan ortaya çıkmış olan sınıflı toplumsal yaşantı söz konusu ilişkisiyi daha da artırmış, egemen sınıfa karşı müdahalesiz kaldığında da söz konusu karşıtlık kısır döngüye dönüşmüştür.

Sınıflı toplumlarda mülkiyet sahipleri, her zaman daha da fazlasına sahip olabilmek için, hem kendi dışındakileri ve doğayı bir nesne olarak ele almakta hem de her ikisinin de yok olmaları pahasına üretimi sürekli artırmayı hedefleyerek özünde kendilerinin de yok oluşunu sağlamaktadır. Yanı sıra, mülksüzler de bu sürece müdahalesiz kaldıkları, yaşananların bir parçası oldukları sürece, onlar da kendi yok oluşunu hazırlamaktadır. Sonuç olarak, özel mülkiyetin varlığı iki karşıt sınıf-grup için de içinde yaşadıkları

ve kendilerini var eden doğayla birlikte yok oluşu koşullamaktadır. Çünkü mülkü kadar bilinç ve yetenek sahibi insanların varlığı, uyarıların sınırlılığı ve değişmezliği nedeniyle, toplumsal yaşantıyı durağanlaştırma riski oldukça yüksektir. Söz konusu durağanlık, zaman içinde insanın değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilmesine engel olabilecek, ardından, topyekûn insanlığı yok oluşa mahkûm edebilecektir (Hamzaoglu, 2016a). Bu sorun-durum, asıl olarak, üretim araçlarının mülkiyeti ile emek gücünün yarattığı artı değere el koymak özellikleriyle tanımlanan burjuvazi ve genel olarak geçinebilmek için emek gücünü satmak zorunda olan işçi sınıfının varlığı ile tanımlanan kapitalizmde daha da görünür hale gelmiştir.

Tarihsel olduğu gibi, günümüzde de yaşamakta olduğumuz sorunların birinci boyutunu mülkiyet ilişkisi, ikinci boyutunu da kârın maksimizasyonu için emek gücü ve doğanın nesne olarak ele alınıp, toplumsal gereksinimlerin ötesine çıkan (değişim değerini hedefleyen) sömürsü ve tüketimi oluşturmaktadır. Bu durum "doğaya ve insana rağmen üretim" hedefi ve uygulaması olarak adlandırılabilir. Doğaya ve insana rağmen üretim, yalnızca mülksüzleri değil, sömürgeci-mülk sahiplerini de yok olmaya doğru götürmektedir (Hamzaoglu, 2016b).

*Prof. Dr., Kocaeli Dayanışma Akademisi (KODA) Üyesi

Geliş Tarihi / Received : 06.02.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 23.03.2017

Kapitalizmin kitlesel üretim aşamasıyla birlikte, görünür hale gelen "yok etme" süreci, kapitalizmin yetmişli yıllarda içine girdiği yapısal kriziyle eş zamanlı olarak, daha da görünür ve geri dönüşümsüz bir aşamaya ulaşmıştır. Yaşanmakta olan bu yapısal krizin, sermaye sahiplerinin-patronların kazanımlarıyla aşılabileceği amacıyla, sistemin üst yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Başka bir ifadeyle, seksenli yıllarla birlikte, kapitalizmin üst yapı kurumları yeniden düzenlenmiştir (**Hamzaoglu, 2010; Hamzaoglu, 2011**).

Bu dönemde burjuvazi bir yandan, değişen sermaye-emek gücü- yönelik müdahalelerle (esnek çalışma, sendikasılaştırma, toplam kalite, kalite çemberleri uygulamaları vb.) sömür oranını artırmaya çabalarlarken, öte yandan, yeni birikim alanları yaratmıştır. Örneğin, sağlık hizmeti sunumu, bu dönemde ortaya çıkartılan yeni birikim alanlarından sadece birisidir (**Hamzaoglu, 2013; Hamzaoglu, 2014**). Ancak bu yeni birikim alanları ve emek gücüne yönelik olarak mutlak ve görece sömürü mekanizmaları üzerinden gerçekleştirilen müdahaleler dâhi, kapitalizmin bunalımının aşılması için yeterli olamamıştır. Bu durumu aşabilmek için, sermayenin değişmez kısmına yönelik olarak bugün de devam eden, doğa ve insana rağmen, yeni ve ucuz enerji ve hammadde kaynak ve çeşitliliği yaratma ile üretim sürecine dahil etme faaliyetleri hız kazanmış, talana dönüşmüştür. Seksenli yılların ortalarında yoğunlaşmaya başlayan bu tutum, doksanlı yıllarda, tüm dünyada sistemli bir hâl almıştır. Bu durum doğanın ekonomi politikası başlığında, "yeni ve ucuz değişmez sermaye arayışı dönemi" olarak da tanımlanabilir.

Yeni ve ucuz değişmez sermaye (hammadde, enerji vb.) arayışının tarihsel olarak en yoğunlaştığı dönem olarak tanımlayabileceğimiz bu dönem, Washington Uzlaşması'nın bir gereği-kararı olarak yürütülürken, yüksek enerji tüketimi gerektiren, hammadde sağlanması ve üretim aşamaları insana ve doğaya büyük zarar veren üretim alanları (çimento, demir çelik vb.) sistemli bir biçimde merkez kapitalist ülkelerden çevre-bağımlı kapitalist ülkelere kaydırılmıştır.¹

Örneğin, elektrik ark ocaklı tesislerde bir ton ham demir çelik üretimi için 404-748 kW elektrik enerjisi gerekirken, içeriğinin önemli bir bölümünün kanserojen olduğu bilinen tehlikeli öğelerden oluşan gaz ve katı emisyonunun varlığı da bilinmektedir (**European Commission, 2013**). Dünya genelinde, demir çelik üretimi 1970 yılında toplam 595 milyon 430 bin ton iken, 2013 yılında 2.8 kat artışla, 1 milyar 649 milyon 303 bin ton'a ulaşmıştır. Avrupa genelinde ise 1970 yılındaki 161 milyon 988 bin tonluk üretim, 2013 yılında,

13 milyon 370 bin tona düşürülerek, yaklaşık %92'lik bir azalışa gidilmiştir. Avrupa'nın merkez kapitalist ülkelerinden Danimarka ve İrlanda 2000'li yılların başından itibaren demir çelik üretimlerini durdurmuşken, İsveç, İngiltere, Belçika, Lüksemburg, Almanya ve Fransa bu alandaki üretimlerini çok önemli ölçüde azaltmıştır. Aynı tarihlerde Türkiye'de demir çelik üretimi 1 milyon 312 bin tondan, 26.4 kat artışla, 34 milyon 654 bin tona yükseltilmiştir (**World Steel Association, 2014**). Avrupa Komisyonu'nun, elektrik ark ocaklı tesislerde ton başına ham demir çelik üretimi için harcanan ortalama elektrik enerjisi verileri ile Dünya Çelik Birliği'nin Türkiye'deki elektrik ark ocaklı tesislerdeki üretim miktarı ile ilgili verileri kullanılarak, ülkemizde bu tesislerdeki üretim sürecinde tüketilen elektrik enerji miktarı hesaplanmıştır (**European Commission, 2013; World Steel Association, 2014**). Bu hesaplama göre, Türkiye'de 2013 yılında ark ocaklı demir çelik sanayide gerçekleştirilen ham demir çelik üretimi için toplam ortalama 14 milyon 240 bin 448 MV elektrik enerjisi tüketildiği tahmin edilmektedir. Bu tüketim, 2013 yılında Türkiye genelinde tüketilen elektrik enerjisinin %7.2'sini, aynı yıl sanayi alanında tüketilen elektrik enerjisinin de %15.3'ünü oluşturmaktadır.

Türkiye'deki demir çelik üretiminin önemli bölümü ülke gereksiniminin karşılanması için değildir. Aynı yıl gerçekleştirilen 34.7 milyon ton ile dünya sekizincisi olan Türkiye, üretiminin 17.3 milyon tonunu, yaklaşık yarısını ihraç ederek, bu alanda dünya yedincisi olmuştur (**TOBB, 2014**). Türkiye'de toplam demir çelik üretimi içinde elektrik ark ocaklı tesislerdeki üretimin payı yıllar içinde artış göstermektedir. Ve 2016 yılında gerçekleştirilmiş olan 21 milyon 900 bin ton üretimin, yukarıdakine benzer bir hesaplama ile, 12 milyon 614 bin 500 MW elektrik enerjisi kullanımıyla gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi'nin verilerine göre, Türkiye'de üretilen toplam elektrik enerjisinin 2014 yılında, %29.8'i kömürlü termik santrallerde gerçekleştirilirken, bu orantı, 2016 yılında, %33.8'e yükselmiştir (**TEİAŞ, 2017**). Yalnızca bu durum bile, enerjinin nerede, ne için kullanıldığının yanı sıra, enerjinin nerede, nasıl, neyle üretildiğini ve bu sürecin doğaya ve insana yönelik olumsuz etkilerinin de tartışılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun, elektrik ark ocaklı tesislerde gerçekleştirilen ham demir çelik üretimi sürecinde, ton başına baca gazı emisyon bileşiminin verileri, Dünya Demir Birliği'nin Türkiye'deki elektrik ark ocaklı tesislerdeki üretim miktarı ile ilgili verileri ile kullanılarak, bu tesislerdeki üretim sürecinde ortaya çıkan baca gazı emisyonu bileşenlerinin miktarı hesaplanmıştır

(European Comission, 2013; World Steel Association, 2014). Bu hesaplama göre, 2013 yılında, elektrikli ark ocaklı tesislerde yapılan ham demir çelik üretim sürecinin çıktısı olarak, yalnızca Türkiye’de doğaya 4 milyon 500 bin ton karbon dioksit, 111 bin 254 ton karbon monoksit, 7 bin 417 ton toz, 5 bin 192 ton sülfürik asit, 593 ton çinko, 71 ton kurşun, 69 ton krom, 50 ton nikel ve 5 ton cıvanın atmosfere salınmış olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, ülkemiz coğrafyasında yaşanmış olan söz konusu kirlenmenin ve bu kirlenme sonucunda yaşanmış doğa tahribatı ile insan sağlığına olumsuz etkilerin yarısının da ihraç edilen demir çelik üretimi nedeniyle ortaya çıktığını görmek gerekmektedir.

Hem hammadde sağlanması hem üretim aşamasında doğaya en fazla zarar vermesi hem de üretim sürecinde yüksek elektrik enerjisine gereksinim duyulan çimento sanayi için de benzer durum söz konusudur **(Avrupa Komisyonu, 2001)**. Dünya genelinde, 1975 yılında 719 milyon ton çimento üretilmişken, 38 yıl sonra, 2013 yılında 5.5 kat artışla 3 milyar 954 milyon ton üretim gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, aynı yıllar için İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya çimento üretimlerini önemli ölçüde azaltmıştır. Türkiye ise 1990 yılında 24 milyon ton olan çimento üretimini, 23 yıl sonra, 2013 yılında yaklaşık 3 kat artırarak, 71 milyon tona çıkartmıştır. Türkiye bu üretim miktarı ile çimento üretiminde Avrupa birincisi ve dünya yedincisidir. Çin, dünya çimento üretiminin %59’unu (yaklaşık 2 milyar 330 milyon ton) gerçekleştirerek, üretimde birinci sırada iken, yalnızca 12 milyon ton’luk çimento ihracatıyla Türkiye’nin arkasından üçüncü sıradadır. Oysa Türkiye, 58 milyon ton olan üretiminin %23’üne yakın bölümünü (13 milyon ton) ihraç ederek, ikinci sırada yer almıştır.

Türkiye’de çimento sektörü üretim miktarı verileri ile Avrupa Komisyonu’nun, çimento ve klinker üretimi sürecinde, ton başına baca gazı emisyonu bileşiminin verileri (Avrupa Komisyonu, 2001) kullanılarak, bu tesislerdeki üretim sürecinde ortaya çıkan baca gazı emisyonu bileşenlerinin miktarı hesaplanmıştır **(ATIG, 2014)**. Bu hesaplama sonuçlarına göre, 2013 yılında, Türkiye’de gerçekleştirilen çimento ve klinker üretimi sonucunda 7 milyon 902 bin ton sülfürik asit, 277 bin 867 ton karbon monoksit, 207 bin 471 ton azot dioksit ve 27 bin 364 ton tozun atmosfere salındığı tahmin edilmektedir. Tabii ki söz konusu salınımların, dolayısıyla doğaya ve insan sağlığına yönelik tahribatın en az %23’ünün ihracat nedeniyle gerçekleşmiş olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda paylaşılan bilgiler ve sayısal veriler ışığında, günümüzde doğaya sahip çıkışın-doğa için

mücadelenin, özünde (konunun öznelere ilişkin niyetinden bağımsız olarak), “antikapitalist bir mücadele”, Türkiye ve benzer bağımlı kapitalist ülkelerde ise “hem antikapitalist hem de antiemperyalist bir mücadeleye” olduğu bütün açıklığıyla ortadadır. Doğa için mücadelenin bu özü, günümüzde-kapitalist toplum biçiminde üretimin yalnızca değişim değerini (artı değer-kâr) hedeflemesinden değil, kapitalizmin özü gereği, doğayı ve insanı gözetmemesinden / gözetmeyecek olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, doğaya ve insana rağmen olamayan / olmayan üretim ve üretim ilişkileri, ister değişim değeri isterse komünist toplum biçimine ulaşma sürecinde, kullanım değeri hedefiyle gerçekleştirilsin, doğa için mücadelenin nesnesi olmak durumundadır.

Dipnot

1. Avrupa Kömür Çelik Birliği –ECSC-(1951-2002) Anlaşması. Anlaşmanın bitiş tarihi 2002. According to art.97 of the Treaty establishing the European Coal and Steel Community, “the Treaty is concluded for a period of 50 years of its entry into force” (Kaynak: Ubertazzi, B. 2004 /<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-020.pdf>).

Kaynaklar

Avrupa Komisyonu (2001), Çevre Kirliliğinin Entegre bir Biçimde Önlenmesi ve Kontrolü (IPPC) Çimento ve Kireç İmalat Sanayinde Mevcut En İyi Teknikler ile ilgili Referans Dokümanı, Erişim Tarihi 1 Mart 2017, <http://www.csb.gov.tr/db/ippc/icerik-belge/icerikbelge1118.pdf>.

ATIG (2014), Yatırım Menkul Değerler Çimento Sektörü Analizi.

European Comission (2013) Industrial Emissions Directive 2010/75/EU Best Available Techniques (BAT) Reference Document for Iron and Steel Production. Erişim Tarihi 1 Mart 2017, http://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference/BREF/IS_Adopted_03_2012.pdf.

Hamzaoglu, O. (2010) Sağlık Hizmetleri Metadır, Finansman Kaynaklarının Kökenindeki Farklılık Sömürü Oranındaki Farklılıktan Kaynaklanır. İçinde: Almanak 2009, İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı: 465-476.

Hamzaoglu, O. (2011) Pandemic of Health Care Reform: Why and How? Political Economy of Health. XVI. Conference of International Association of Health Policy in Europe: Crisis of Capitalism And Health. Conference book, Ankara: TTB, ÇB, IAHP Publishing: 29-32.

Hamzaoglu, O. (2013) Dünyada Sağlık Reformu Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm: Gerçekler ve Belgeleri, Toplum ve Hekim, 28(3): 172-180.

Hamzaoglu, O. (2014) Türkiye’de Sağlık Harcamaları: Kim Kimin İçin Harcıyor?. İçinde: Hande Arpat, Ekin Sönmez, Osman Güven, (Eds), Sağlık(sız)lık Yıllığı 2013, İstanbul: Yazılıma Yayınevi: 35-51.

Hamzaoglu, O. (2016a) Doğa ve İnsan. İçinde: Kocaeli’nde Sanayi Doğa ve İnsan, Kocaeli: Kocaeli Tabip Odası Yayını: 23-25.

Hamzaoglu, O. (2016b) Doğa ve İnsan Mücadele. İçinde: Kocaeli’nde Sanayi Doğa ve İnsan, Kocaeli: Kocaeli Tabip Odası Yayını: 26-31.

Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) Elektrik İstatistikleri. Erişim Tarihi 17 Mart 2017, <https://www.teias.gov.tr/tr/yayinlar-raporlar/elektrik-istatistikleri>.

TOBB (2014) Türkiye Demir ve Demirdışı Metaller Meclisi Sektör Raporu 2013. Erişim Tarihi 06 Haziran 2014, <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/Demir%20ve%20Demir%20D%20C4%B1%20C5%9F%20Rapor%20web.pdf>.

World Steel Association (2014) World Steel Association Statistic Archive. Erişim Tarihi 12 Ekim 2015, <http://www.worldsteel.org/>.